

O'RTA TA'LIM MAKTABIDA INGLIZ TILI DARSLARIGA DIGITAL TEXNOLOGIYALARNI KIRISHNING RAQAMLI XAVFLARI

Abilova Zulfiya Jalgasbayevna,

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi,
chorvachilik va bitexnologiyalar universitetning Toshkent filiali
“O‘zbek,rus va xorijiy tillar” kafedrası
Assistent o‘qituvchi

Ishanova Nargis Raxmatovna,

Samarqand davlat veterinariya meditsinasi,
chorvachilik va bitexnologiyalar universitetning Toshkent filiali
“O‘zbek,rus va xorijiy tillar” kafedrası
Assistent o‘qituvchi

ANNOTATSIYA

Maqolada o‘rta maktab ingliz tili darslarida zamonaviy texnologiyalarni joriy etish jarayoni bilan bog‘liq raqamli xatarlar muammosi ko‘rib chiqiladi. Maktab o‘quvchilari uchun internetning axborot sohasida ishlashda yuzaga keladigan o‘ziga xos tahdidlar va ushbu muammoni halqilish yullari shu maqsadda ishlab chiqilgan maxsus dasturlardan foydalanish asosida ochib berilgan.

***Kalit so‘zlar:** Raqamli xavflar, TeamViewer, MS Word, Cyberbullying, masofaviy ta’lim, qidiruv, raqamli texnologiyalar, ta’lim.*

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается проблема цифровых рисков, связанных с процессом внедрения современных технологий на уроках английского языка в средней школе. Указаны конкретные угрозы, для учащихся школ, возникающие при работе в информационном поле Интернета и раскрыты пути решения данной проблемы, на основе применения специальных программ, предназначенных для этой цели.

***Ключевые слова:** Цифровые риски, TeamViewer, MS Word, Кибер буллинг, дистанционное обучение, поиск, цифровые технологии, образование.*

ANNOTATION

The article deals with the problem of digital risks associated with the process of introducing modern technologies in English lessons in high school. Specific threats are indicated for school students that arise when working in the information field of the Internet and ways to solve this problem are disclosed, based on the use of special programs designed for this purpose.

Key words: Digital risks, TeamViewer, MS Word, Cyber bullying, distance learning, search, digital technologies, education.

Axborot virtual sohasida har yili o'quv jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish bilan bog'liq bo'lgan va raqamli risklar (raqamli xavflar) sifatida belgilangan turli xil tahdidlar soni ortib bormoqda. Ushbu atama ostida G. Dudeni, M. Pegrum va N. Xokli [1, p.16] ingliz tilini o'qitishda raqamli texnologiyalarni joriy etishdan kelib chiqadigan mumkin bo'lgan xavflarni tushunishni taklif qiladi. Internet axborot maydonining ko'p qismi ingliz tilida taqdim etiladi. Ingliz tili darslari ingliz tilidagi saytlarga kirishni o'z ichiga olganligi sababli, keraksiz ma'lumotlarning paydo bo'lish xavfi boshqa darslarga qaraganda ancha yuqori. Bu, boshqa narsalar qatori, ingliz tilida paydo bo'ladigan ma'lumotlarni adekvat idrok etishga xalaqit beradigan tilni yetarli darajada bilmaslik bilan bog'liq. Bunday potentsial xavflar orasida taklif qilinadigan kontentning talabalarning yosh toifasiga mos kelmasligi, maxfiylik, mualliflik huquqining buzilishi va shunga o'xshash boshqa holatlar kiradi. Bunday tahdidlarning o'ziga xosligi olimlarni C. Livingston, G.U. Soldatova, E.I. Rasskazov [2, p.3] Internetning virtual maydonida elektron qurilmalardan foydalanishda mumkin bo'lgan onlayn rejimda ishlashda xavflarni alohida taqsimlashga. Ular onlayn xavflarni to'rt toifaga ajratdilar:

kontekstual: fayl, matn shaklidagi turli materiallar, notanish saytlarga havolalar, Internetda nazoratsiz ravishda ochiladigan va jamiyatning axloqiy me'yorlari va qonunchilik qoidalariga har doim ham mos kelmaydigan ma'lumotlarni o'z ichiga olgan audio va video fayllar;

aloqa: ikki yoki undan ortiq qabul qiluvchilar o'rtasidagi individual muloqot jarayonida Internetdan foydalanishda yuzaga keladigan axloqiy bo'lmagan munosabatlar. Bunga misol sifatida kiberbulling (raqamli texnologiyalardan foydalangan holda bezorilik);

texnik: maxsus zararli dasturlardan foydalanish orqali elektron qurilmaning dasturiy ta'minotiga mumkin bo'lgan zarar, saqlangan ma'lumotlarni o'chirish, kompyuteringizga ruxsatsiz ulanish bilan bog'liq;

iste'molchi: Internetning axborot sohasida qidiruv jarayonida iste'molchilarning huquqlari buzilgan holatlar.

Tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, virtual axborot sohasida raqamli texnologiyalardan foydalanishda xavflar nisbati kontentning 52 foizini va texnik xavflarning 48 foizini tashkil qiladi. [3, b. 94-95]

O'rta maktabda ingliz tili darsini o'tkazish jarayonida raqamli texnologiyalarning joriy etilishi ham o'quvchilarning nomaqbul xatti-harakatlari xavfini tug'diradi. Bu o'quvchini o'qituvchi topshirig'ini bajarish bilan bog'liq bo'lmagan virtual kontentga chalg'itish imkoniyatini bildiradi. Bir marta Internet dunyosida va ingliz tilini yetarli darajada yaxshi bilmaslik tufayli talabalar o'z e'tiborini mexanik ravishda o'qituvchi tomonidan tavsiya etilgan butunlay boshqa materiallarga o'tkazishi mumkin, bu esa vazifalarni bajarishga salbiy ta'sir qiladi. Shu munosabat bilan o'quv mashg'ulotlarini o'tkazishda o'qituvchi o'quvchilarning harakatlarini nazorat qila olishi kerak. Bunday nazorat ma'lumotni yanada ehtiyotkorlik bilan tanlashga yordam beradi, shuningdek, talaba kompyuterida keraksiz materiallar paydo bo'lishining oldini olish uchun brauzerlarning qidiruv funktsiyalarini o'rnatadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqadiki, ingliz tili darslarida raqamli texnologiyalardan foydalanish jarayonida o'qituvchi quyidagi qiyinchiliklarni engishi kerak bo'ladi:

-internet axborot sohasida taqdim etilgan ayrim materiallarning salbiy va zararli tarkibi;

-zararli viruslar paydo bo'lishi orqali vazifalarni bajarish uchun foydalaniladigan kompyuter dasturlarini o'zgartirish yoki o'chirish imkoniyati;

-darsda talabalar tomonidan tartib-intizomga rioya qilish;

-texnik vositalarning nosozligida talabalarga tezkor yordam ko'rsatish imkoniyatini yaratish.

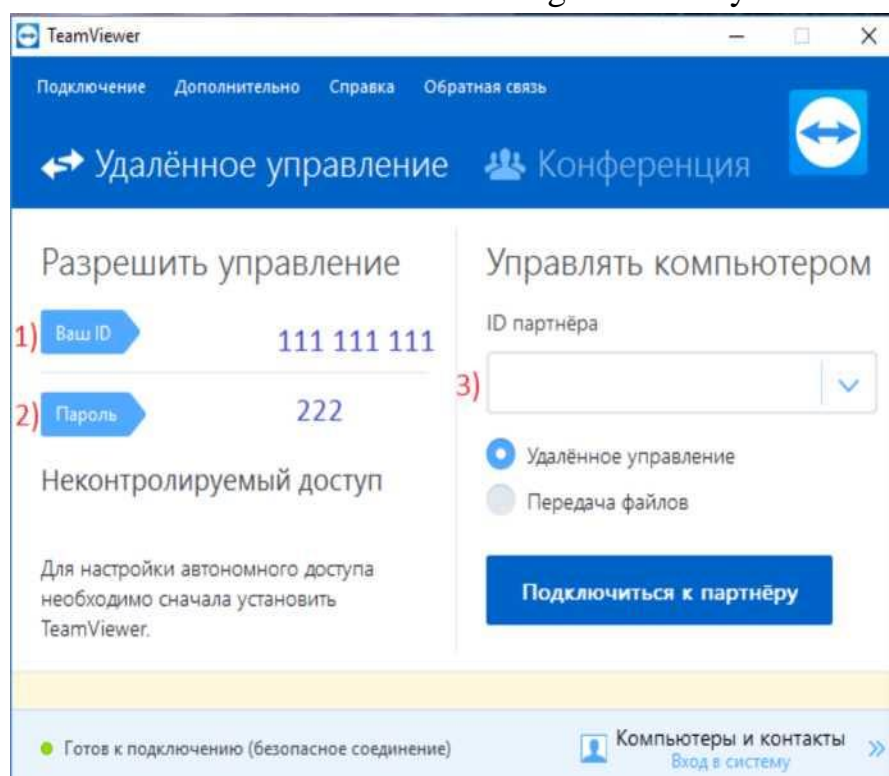
Ushbu turdagi muammolarni hal qilish usullaridan biri bu kabi maqsadlar uchun mo'ljallangan dasturiy ta'minotdan foydalanish bo'lishi mumkin. O'qituvchiga talabalar faoliyatini nazorat qilishda va texnik muammolar yuzaga kelganda bir martalik yordam ko'rsatishda yordam beradigan dasturiy ta'minotga misol TeamViewer dasturidir. Ushbu dastur yordamida siz o'qituvchining talabaning kompyuteriga masofadan kirishini tashkil qilishingiz mumkin. Ingliz tili darslarida talaba monitorida berilgan materialni kuzatish imkoniyati katta ahamiyatga ega. Tilni yaxshi bilmaslik talaba uchun tez-tez muammolarni keltirib chiqaradi, ularni hal qilishda o'qituvchi yordam berishi kerak. Biroq, bir talabadan ikkinchisiga doimiy harakat qilish nafaqat o'qituvchining vaqtini oladi, balki o'quv intizomini buzish uchun pretsedentlarni ham yaratadi. Bunday hollarda muammoni hal qilish shaxsiy kompyuterning bevosita foydalanuvchisi foydalanadigan kompyuter bilan bir xil

harakatlarni bajarish qobiliyatidir. Aytaylik, agar talaba MS Word da taqdimotning ingliz tilidagi matnini tuzishda qiynalayotgan bo'lsa, u holda o'qituvchi topshiriqning alohida qismlarini darhol tuzatishi yoki uni yechish yo'llarini ko'rsatishi mumkin. Bu yordamning barchasi bir zumda amalga oshirish rejimida taqdim etiladi, bunda talaba o'z monitorida o'qituvchining harakatlarini ko'radi, o'qituvchi o'z kompyuterida ma'lumotni ko'rsatadigan bir vaqtning o'zida. Bunday dasturdan foydalanishning yana bir ijobiy tomoni shundaki, o'qituvchi o'z joyidan chiqmasdan butun sinfning harakatlarini nazorat qilish qobiliyatiga ega. Dasturning mobil versiyasi mavjud bo'lib, uni Internetdan yuklab olmasdan ishlatish mumkin, lekin uni to'g'ridan-to'g'ri tashqi xotiradan o'rnatish. Dasturiy ta'minotni shu tarzda o'rnatish o'qituvchiga uning barcha foydalaniladigan kompyuterlarga mos kelishiga ishonch hosil qiladi. Huquqiy nuqtai nazardan, dastur shaxsiy foydalanish uchun bepul, ammo uni guruh faoliyatida qo'llash mas'ul maktab xodimlari darajasida hal qilinishi kerak.

TeamViewer dasturi bilan ishlash algoritmi o'qituvchining quyidagi harakatlaridan iborat.

Avvalo, dastur rasmiy saytdan [4] yuklab olinishi va kompyuterga o'rnatilishi kerak. Dastur to'g'ri yuklanganda, kontekst oynasi paydo bo'ladi. (1-rasm)

Guruch. 1 - TeamViewerPortable dasturining kontekst oynasi.

Dasturni to'g'ri yuklagan kompyuterlar identifikatsiya qilish uchun to'qqiz xonali raqamni (1-rasmda 1 raqami bilan belgilangan) va dastur boshqaruviga kirishga ruxsat beruvchi parolni (1-rasmda 2 raqami bilan belgilangan) oladi. O'qituvchi talabanning

kompyuter identifikatsiya raqamini "Hamkor identifikatori" qatoriga kiritishi kerak (1-rasmda 3-raqam bilan belgilangan) keyingi bosqichga kirish uchun. Keyinchalik, paydo bo'lgan oynada talabning kompyuter parolini kiriting va shu tariqa talaba bilan barqaror aloqani o'rnatish va uning kompyuteriga to'liq kirish mumkin. Barcha aloqa bosqichlari hatto bir daqiqani ham olmaydi, bu o'qish vaqtidan optimal foydalanish uchun muhimdir. Dastur bilan ishlash natijasida siz keraksiz materiallarni olib tashlash va dasturiy ta'minotni viruslar bilan zararlash muammolarini hal qilishingiz mumkin, ularning paydo bo'lishi Internet bilan ishlashda mumkin.

Ushbu maqsadlarga erishishning yana bir usuli - sozlamalarni to'g'ridan-to'g'ri brauzerning o'zida ishlatishdir. Buning uchun samarali imkoniyatlar Google Chrome veb-brauzeri tomonidan taqdim etiladi, bu bizning fikrimizcha, Internetda ishlashda eng ko'p ishlatiladiganlardan biridir. Uni ishlatishda muhim omil shundaki, u butunlay bepul.

Google Chrome brauzeri sozlamalari qatori Internetda ko'rish xavfsizligini ta'minlaydigan keng ko'lamlı vositalarni o'z ichiga oladi.

Ular orasida:

xavfsiz qidiruvni o'rnatish (faqat kattalar uchun mo'ljallangan materiallarga kirishni cheklaydi);

bolalar uchun mavjud bo'lgan materiallarni nazorat qilish;

reklama chegarasini o'rnatish;

kiruvchi ilovalar va o'yinlarni taqiqlashni o'rnatish.

Talabalarni virtual dunyoning paydo bo'ladigan tahdidlaridan samarali himoya qilish ingliz tili darslarida brauzer yordamida boshqariladigan profil yaratish funksiyasidir. Yuqorida aytib o'tganimizdek, o'ziga xosligi tufayli ingliz tili darslarida raqamli xavf tahdidlari sezilarli darajada oshadi. Shu sababli, boshqariladigan profilning roli oshadi, bu esa bolalar tomonidan foydalaniladigan saytlarni aniqlash imkoniyatini beradi, shu bilan birga keraksiz Internet sahifalarini taqiqlaydi. Shuningdek, ushbu profil orqali siz foydalanilgan sahifalar tarixini ko'rish orqali ma'lum saytlarga tashriflarni boshqarishingiz mumkin. Profildan foydalanishni qo'llab-quvvatlashning muhim omili shundaki, ushbu funktsiya faollashtirilgandan so'ng darhol "Xavfsiz qidiruv" opsiyasi yoqiladi va nomaqbul tarkibga kirishni bloklaydi.

Shunday qilib, o'qituvchi vazifalarning bajarilishini nazorat qilish va alohida saytlarni ko'rishni cheklash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Ko'rib turganingizdek, ingliz tili darslarida raqamli texnologiyalar joriy etilgan zamonaviy sharoitda o'qituvchi o'quvchilarning kompyuterda ishlash jarayonida ularning faoliyatini zarur nazoratni amalga oshirish yo'llari haqida o'ylashi kerak.

Bunday nazorat o'quvchilarning ingliz tilini o'rganish samaradorligini oshirish, xavfsizlikni ta'minlashdan tashqari, o'qituvchiga o'quvchilarning elektron qurilmalardan foydalanishda duch keladigan texnik muammolarni tezda bartaraf etishga yordam beradi. O'quv vaqti behuda ketmasligi uchun o'qituvchining talabalar bilan fikr-mulohazalari bir vaqtning o'zida amalga oshirilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Birkenbil V. Intonatsiya tili, mimika, imo-ishoralar. - Sankt-Peterburg: Pyotr, 1997 yil
2. ETKenenbaev Internetning paydo bo'lishi bilan yozma aloqa funktsiyalaridagi tub o'zgarishlar. Turkic halyklar folklore ham adabiyaty tariikhy isertleo'in darajasi ahmiyetli maseleleri» NSPI Nukus Karakalpakstan 2020/5/27 249-254
3. Kenenbaev E.T. Ilmiy akademik adabiyotlarda verbal muloqot va noverbal muloqot atamalarining terminologik noaniqligi: An International Multidisciplinary Research Journal ISSN: 2249-7137 Impact Factor: SJIF 2020 = 7.13 DOI: 10.5958/10.5958/10.5958/02.02.
4. Kenenbaev E. T. Internet ijtimoiy tarmoqlaridagi noverbal aloqa vositalari Til va adabiyot talimi til va adabiyot l'm teaching No7 2020. 100-103
5. Kirillova N.B, K 431 Audiovizual san'at va ijodkorlikning ekran shakllari: [darslik].– Ekaterinburg: Ural nashriyoti. unta, 2013–154 b.
6. Sergeeva. E.S Badiiy makon zamonaviy adabiyotda dunyoqarash sifatida Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi 3(4), 133-136, 2019
<https://conf.ssuv.uz/uz/online-submission/view/74>